

אהבת התוכחה הוא אות ומופת על טוב המדות וכו', החיים דבקים עם התוכחה, והמיתה עם מי ששונא התוכחה, המוכיח ראוי שיגלה אליו כל מצפוני אמת, ואינו ראוי להחניף לו - השפל מקבל תוכחה מכל.

עוד ראה איך החיים קשורים עם השפלות, לפי שמי שהוא שפל מקבל תוכחת, כי הגאה אינו מקבל עליו עול המוסר, דגאותו גורם לו להשריש בטבעו כי אין כמוהו, ואיך יתכן שטועה הוא בשום דבר, ובזה מואס כל המוכיח לו, וכיון שכן, מואס בחיים, לפי שהחיים דבקים עם התוכחה, כמו שכתב רבינו בחיי (ריש פרשת נצבים) וזה לשונו :

החיים דבקים עם התוכחה, והמיתה דבקה עם מי ששונא התוכחה. החיים דבקים עם התוכחה - הוא שכתוב (משלי ו, כג) : "ודרך חיים תוכחות מוסר", וכתוב (שם י, יז) : "אורח לחיים שומר מוסר", וכתוב (שם טו, ד) : "מרפא לשון עץ חיים ; יאמר כי רפואת הלשון והיא התוכחה, הוא עץ החיים. והמיתה דבקה במי ששונא את התוכחה, הוא שכתוב (שם טו, י) : "מוסר רע לעוזב אורח, שונא תוכחת ימות", יאמר כי עוזב אורח הוא שעובר על דברי תורה לשעה, אבל אינו שונא התוכחת, יהיה נשפט במוסר רע, ייסרנו השם יתעלה למען ישוב מדרכו הרעה, אבל מי שהוא שונא התוכחת, לא יספיק לו שיהיה נשפט ביסורין, כי אין לו תקנה, ועל כן יהיה נשפט במיתה. אהבת התוכחת היא אות ומופת על טוב המדות, ושנאת התוכחה - עדות גדולה על רוע הטבע ועל פחיתות המדות. ועל זה אמר הכתוב (שם טו, ח) : "אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך". המוכיח לחברו, ראוי לו שיגלה אליו מצפוני האמת, ואינו ראוי להחניף לו, רק שיצדיק אותו במה שראוי וירשיענו במה שראוי, שהרי צדיק ורשע שני הפכים, ומי שנמלט מדרך הרשע אינו נקרא צדיק, עד שיתקרב למעלות הצדיק, לפי שמדת הרשע בקצה הראשון ומדת

הצדיק בקצה האחרון, וזה הנמלט ממדת הרשע הוא באמצע. ומפני זה ראוי המוכיח לגלות אל הנוכח כל האמת בעניניו ובמעשיו, כי היא התוכחה העקרית. עד כאן. באופן כי החיים דבקים עם התוכחה, והתוכחה אינו מקבלה כי אם מי שהוא שפל, כמדובר. הרי שהחיים שוכנים עם השפל, שעל ידי כך הוא מקבל ושומע מוסר מכל המיסרו, יהיה מי שיהיה.

(שבט מוסר פרק נ"ב)

גדול כח המקבל תוכחה יותר מן המוכיח

אמר הרה"ק שגדול כח המוכח המקבל תוכחה מן כח המוכיח כי אחר שירד המוכח למדרג' זו אשר מקבל תוכחה הרי בודאי הוא שפל רוח וכת'י' אשכון את דכא וכו' והשכינה עם המוכח ודפח"ח. (מנורה הטהורה מהרה"ק ר' פנחס מקאריץ).

תוכחה מביאה את האדם לדרך חיים

ונמשלה תוכחה לחרישה, שהתוכחה מרככת את הלב, וקבלת התוכחה נמשלה לזריעה, והתוכחה מביאה את האדם לדרך חיים, ואמרו חז"ל (צו) איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם, הוי אומר זה התוכחה. (כד הקמח, מע"ל קהלת).

מצות תוכחה אין לה שיעור. מצות עשה לאהוב התוכחה. לא תעשה שלא לשנא התוכחה.

ויש מהראשונים שאמרו (סמ"ק, שערי יצחק) מצות עשה לאהוב את התוכחה, שנאמר ומלתם את ערלת לבבכם. ומצות לא תעשה שלא לשנא את התוכחה, שנאמר וערפכם לא תקשו עוד. והוא מן המצות שאין להם שיעור. (ע"י חו"ה בהקדמה, מע"ל קהלת).

**הימים שעברו שלא כראוי מעוות לא יוכל לתקן
וחסרון לא יוכל להמנות (א, ט)**

ועוד (סדה"י) מעוות לא יוכל לתקן, אם אדם יעוות דרכיו ויאבד זמנו, לא יוכל עוד לתקן. וחסרון, אם יחסיר רגעיו וימיו ויתעסק בדברים טפלים, לא יוכל להמנות להשלים ימיו החסרים, כי ימים ושנים שכלים בהבל וריק אי אפשר להחזירם לאחור. (מעם לועז).

**למרות שהוא מעוות לא יוכל לתקן
החיוב עליו להוכיח אחרים**

ועוד ביקש שלמה ברוב ענותנותו להתנצל על שהוא עומד להשמיע לעם דברי תוכחה, באומר, (ר"מ אלשיך) וכי ראוי אני לכך. והרי מעוות, מי שהוא עצמו מעוות לא יוכל לתקן אחרים. וחסרון, מי שהוא עצמו בגדר חסרון, לא יוכל להימנות ע"י הקב"ה להוכיח אחרים, **אבל בכל זאת חייב אדם להדריך אחרים בדרך ישרה** כפי שמצא אותה אחרי נסיונות רבים. (שס).

**אפילו שהעולם מעוות לא יוכל לתקן,
בכל זאת אוכיחם כיון שאני גדלתי בין החכמים**

ועוד (פרי חיים) מעוות לא יוכל לתקן, אע"פ שהעולם אוחוז בהבלים אחיזה חזקה, ולא יוכל לתקן. וחסרון לא יוכל להימנות, אין למלא החסרון שחיסרו, ואם כן אני צריך לכאורה להימנע מלהוכיח את הבריות, **בכל זאת אינני מונע עצמי, כיון שאני הנה הגדלתי והוספתי חכמה, ואם אני לא אוכיחם מי יוכיחם, ובודאי יועיל דברי.** (מעם לועז קהלת פ"א).

**מצוה להוכיח לאלו ההולכים אחרי ההבל מחמת
דוחק פרנסתם דטועים הם, גורם רעה לכל העולם -
מביאים עניות על עצמם ועל כל העולם**

ואני אומר כי אלו ההולכים אחרי ההבל מחמת פיתוי רצי הכסף והעניות ודוחק פרנסתם גרמא להם מצוה להודיע להם דטועים הרבה בדעתם אפילו שאינם מאמינים באמונה כוזבת, כי אם דוקא ליהנות מהם לצורך פרנסתם, דהרי אדרבא, ונהפוך הוא, דהיא לא תצלח, **וכל ימיהם אינן רואין סימן ברכה**, ויהיו עניים, נעים ונדים ובסובלי חולאים, ולא די דגורם רעה לעצמו כמ"ש בקדושין, שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי, אלא, דגם לכל העולם זוהי סיבה דיתמעט השפע והברכה היורדת לישראל, דגורם בחטאו לקפח פרנסת אחרים, אם יהיה העולם חציו זכאי וחציו חייב, וזה בעונו הכריע את כל העולם לכף חובה, ונידונו ברעבון, כל היסורין הבאים לבני אדם מחמת הרעבון והמתים ברעב הכל יבוקש מידו, כמ"ש רז"ל והמפרשים ז"ל.

תוכחה מגולה לעשירים -

שצריכים לפתוח אוצרותיהם בימי רעבון -

**בדברי הזוהר הקדוש הנוראים שאוי ואבוי להם
מקול המסכנים העניים המבקשים מהם שיתן להם לחם,
שהשם יתברך יפרע מהם**

וצריכים עשירי עם, בהיות רעב בעיר לפתוח אוצרותיהם וכמו שמצינו בגמרא בבא בתרא ברבי שפתח אוצרות בזמן בצורת, וצא ולמד ממ"ש ביבמות (דף ע"ח ע"ב) על פסוק אל שאול ואל בית הדמים, שהמית את הגבעונים. דכמה צריך להזהר לבל יקפח פרנסתו של חבירו, כ"ש פרנסת רובא דעלמא. ועיין בסה"ק חקקי לב (ח"א סימן מ"ז וח"ב סי' ט"ז יע"ש).

וז"ל הזוה"ק (סדר ויקרא דף ט ע"א) "וכד אשתכח בצורת בעלמא וכפנא ודינא אתקף על מסכני, כדין בכאן וגעאן קמיה מלכא, הקב"ה קריב לון יתיר מכולא, הה"ד כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, כדין קב"ה פקיד על מה אתיא כפנא בעלמא, ווי לאינון חייביא דגרמי האי, דכד אתער מלכא לאשגחא בעלמא על קלא דמסכני, רחמנא לישזכן מינייהו ומעולבנייהו, כדין כתיב שמוע אשמע צעקתו, שמוע אשמע תרי זמני, חד לאשגחה בקליהון, וחד לאתפרעא דגרמין לון האי, הה"ד ושמעתי כי חנון אני וחרה אפי, ועל דא בשעתא דכפנא אשתכח בעלמא, ווי לאינון עתירי חייביא בקליהון דמסכני לגבי קב"ה", עכ"ל.

מי שחטא באיזה חטא הנוגע לממון לא יהיה לו הצלחה באותו ממון

ויחרד האיש בהיותו קורא מאמר הזוה"ק הלזה עד היכן הגיע הנזק שעושה חוטא, ומזה יש לקחת מוסר השכל שיזהר האדם שהוא לא יחטא בשום חטא הנוגע לממון, כגון גזל ורבית ואונאה וגילוח מעות וכדומה, וגם שלא יהיה לו עסק עם החוטאים בחטאים אלו, כי לא יהיה הצלחה באותו ממון.

וזה לשון ספר החסידים, (סימן אלף ע"ג), **כסף של בעלי רבית וצרי עין, ומגלחי מעות וכיוצא בהם מי שיגעו, ירד מנכסיו, ולכן יזהר אדם, עד כאן לשונו.** וכבר יש חרם רבינו גרשום מאור הגולה ז"ל, על מי שהוא מגלח מעות, עיין בספר הכלבו.

נקיטינן מכל האמור דהאדם הוא הגורם להביא עצמו לידי עניות והוא כמו צינים פחים בדרך עיקש. והאמת, דאלו ההולכים אחרי ההבל ויהבלו, יודעים בעצמם, כי אין באמונה זו ממשות כלל, והנאת הממון מסמא את עיניהם.

ולפעמים, בהפקרא ניחא להו לפרוק עול תורה ועול מצות, נצמדים לבעל פעור לעשות מה שלבם חפץ. (תוכחת חיים בחוקתי).

תוכחת אב לבנים החיוב ביותר גם בעבירות שבין אדם לחבירו

וביתר יש חיוב לאב להוכיח לבניו. ומצינו בעלי שכתוב בשמואל א' סימן ג' ולא כהה בס. וגם אם יוכיח לבניו ומבקש עליהם רחמים על מה שחטאו ומבקש להם כפרה לאו דווקא בעבירות הנוגע בין אדם למקום, אלא גם אם חוטאים בניו בעבירות שבין אדם לחבירו, יש להם [לו] להוכיחם ולבקש מהם מחילה ופיוס שימחלו להם ונראה דזהו היה מה שנענשו בני איוב, דכתיב והשכים בבקר והעלה עולות מספר כולם, כי אמר איוב אולי חטאו בני, וברכו אלקים בלבם, ככה יעשה איוב כל הימים. ואמרו בזוה"ק דהטעם שנענש איוב, כי היה הכל קרבן עולה, כולה כליל, ולא היה חלק לסט"א כמ"ש בזוה"ק (סדר בא דף ל"ד ע"א יע"ש) ולפי דרכינו יאמר נא דהטעם שנענש, שלא ביקש עליהם כפרה, כי אם דוקא במה שנוגע לכבוד המקום, והיה לו לחוש על חטאם עם בני אדם, שצריך לבקש גם מהם מחילה וסליחה וכפרה וק"ל.
(תוכחת חיים בחוקתי)

בעזרת השם יתברך

פרק מ"ה

• ואתחנן •

בפרק הזה יבואר בעזהשי"ת:

חכמה בלי יראה אינה כלום - יראת שמים זו
הבושה - גודל העונש של המפסיק ומדבר
באמצע אמירת דברי שירות ותשבחות כמו
אמירת תהלים או באמצע התפלה, ומעשה
נורא באיש שהיה לומד תהלים בשבת - מי
שמחזיר את הרבים בתשובה תוכחתו מה
גורם לעולם - ולנפשו בוא וראה כמה גדול
שכרו של אדם הפועל בתוכחה לחזרה
בתשובה - מה מכריזין על האדם המזכה את
הרבים בתוכחה בשמים - המוכיח את הרבים
ומשיבם בתשובה הוא היחסן הכי גדול
בשמים.

תוכן הענינים

של פרק מ"ה

- א. חכמה בלי יראה אינה כלום..... קט
- ב. יראת שמים זו הבושה..... קי
- ג. יראת שמים - וקידוש שם שמים..... קיא
- ד. הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, - יראת שמים תלוי בבחירה..... קיב
- ה. ראשית חכמה היא יראת שמים..... קיב
- ו. תורה בלי יראת שמים אינה שוה כלום..... קיג
- ז. אל תירשו פעמיים גיהנום..... קיג
- ח. יראת ה' היא אוצרו של הקדוש ברוך הוא..... קיד
- ט. מה שוה ליום הדין הגדול והגורא..... קיד
- י. העיקר הוא תורה עם מעשים טובים..... קטו
- יא. ה' יראה ללכב - ה' רוצה את כונת הלב..... קמז
- יב. סוד ה' ליראיו..... קיז
- יג. חכם וירא חטא..... קיז
- יד. גבור ומזויין..... קיח
- טו. גודל העונש של המפסיק ומדבר באמצע אמירת דברי שירות ותשבחות כמו אמירת תהלים או באמצע התפלה, ומעשה נורא באיש שהיה לומד תהלים בשבת..... קיט
- טז. שני בני אדם לבושם שחור, צורתם משונה, באים אליו..... קכ
- יז. מקבל על עצמו לעשות תשובה שלימה, - אופן התשובה..... קכא

- יח.** ליקוט מספר הזוהר הקדוש, זוהר חדש, יסוד ושורש העבודה, ועוד, בגודל השכר המקיים מצות תוכחה, וחיובה, וגדל מעלת שכר המוכיחים כזה וכבא..... קכג
- יט.** מי שמחזיר את הרבים בתשובה בתוכחתו מה גורם לעולם ולנפשו..... קכד
- כ.** בוא וראה כמה גדול שכרו של אדם הפועל בתוכחה לחזרה בתשובה..... קכה
- כא.** מה מכריזין על האדם המזכה את הרבים בתוכחה בשמים?..... קכז
- כב.** המוכיח את הרבים ומשיבם בתשובה הוא היחסן הכי גדול בשמים..... קכו
- כג.** ההנהגה הראויה בתוכחה כיצד..... קכז
- כד.** "לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך":..... קכז
- כה.** מצות התוכחה היא חובה ביותר על רועי ישראל, המנהיגים, דייני העיר..... קכט

פרק מ"ה

שַׁעַר יְרֵאת שָׁמַיִם

חֵלֶק ב'

חכמה בלי יראה אינה כלום

רבי סימון ורבי אליעזר הוו יתבי, חליף ואזיל רבי יעקב בר אחא אמר ליה חד לחבריה: ניקום מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא, אמר ליה אידך ניקום מקמיה דגבר בר אוריין הוא, אמר ליה אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא ואמרת לי את בר אוריין הוא, [כלומר אתה מיעטת בשבחון]. תסתיים דרבי אליעזר הוא דאמר דגבר דחיל חטאין הוא, דאמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנאמר (דברים י) "ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם "ליראה" וגו' וכתוב (איוב כח) "ויאמר לאדם הן יראת ה' [יחידה היא היראה בעולם] היא חכמה "וגו' שכן בלשון יוני קורין לאחת הן תסתיים".

[**רבי** סימון ורבי אליעזר ישבו, עבר לידם רבי יעקב בר אחא. אמר אחד לחבירו: נקום לפני ירא חטא. אמר לו חבירו: נקום לפני תלמיד חכם. אמר לו חבירו: אני אמרתי שהוא ירא חטא, ואתה ממעט בשבחון לומר שהוא רק תלמיד חכם, ראיה שרבי אליעזר הוא שאמר לקום מפני ירא חטא וכו'. שכן ביונית המלה הן פירושה אחת, מכאן שאחת החכמה והיא יראת ה'.]

אמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר יראת שמים² שנאמר (ישעיה לג) יראת ה' היא אוצרו.¹

יראת שמים זו הבושה

אמר דוד שלשה סימנים יש באומה זו [ישראל], רחמנין וביישנין וגומלי חסדים, רחמנין דכתיב (דברים יג) ונתן לך רחמים והרבך, ביישנין דכתיב (שמות כ) "ובעבור תהיה יראתו על פניכם", גומלי חסדים דכתיב (בראשית יח) "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו" וגוי כל שיש בו שלשה סימנין הללו ראוי להדבק בו אין בו שלשה סימנין הללו אין ראוי להתדבק בו.¹

ותניא (שמות כ) "ובעבור תהיה יראתו" על פניכם" זו בושה

(ב) הפחד הגדול באומרו שמע ישראל: סיפר איש זקן מופלג אחד, שחי עוד עד לפני מלחמת העולם השני, שהכיר איש אחד גם כן זקן מופלג, שהיה מבין המשוררים אצל הרב הקדוש רבי צבי הירש מרימאנוב זכר צדיק לחיי העולם הבא, בימי נערו, ופעם אחת היה בחדרו, והרב הקדוש מורנו הרב צבי אמר שמע ישראל, ובפחד רב התחיל לרוץ סביבת שולחנו, ואחר כך רץ וברח מחדרו, והנער הזה הלך אחריו לחפשו, ומצא את הרב הקדוש בעלית ביתו, כשהוא תלוי באויר לגמרי, ובהתפשטות הגשמיות.

(ג) ברכות לג:

(ד) יבמות עט.

(ה) כמה שוה נקודה של יראת שמים: אל הרב הקדוש מרוזין זכר צדיק לחיי העולם הבא בא פעם איש אחד בלבוש אשכנזי (דייטש) והרב הקדוש מרוזין הכניסו להיכלו, וטייל עמו בכל חדרי ארמנותיו ומטמנותיו, והראה לאיש ההוא את רוב עשרו כלי כסף וזהב ואוצרות יקרות ואבנים טובות ומרגליות, ואחר כך נענה הרב הקדוש מרוזין לאיש ההוא בזה הלשון, בכל אלה הייתי שבע רצון אלמלי היתה בי נקודה של יראת שמים, (ובלשון קדשו, דאס

שכר ואתחנן - פרק מ"ה ועונש קיא

(שמות כ) "לבלתי תחטאו" מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא. מכאן אמרו סימן יפה לאדם שיהא ביישן.

אחרים אומרים כל המתבייש לא במהרה הוא חוטא וכל שאין לו בשת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני¹.

יראת שמים - וקידוש שם שמים

רבי שמואל בר סוסרטיי סלק לרומי אובדת מלכתא דילניה ידיה ואשכחיה אפקת כרוז במדינתא מאן דמחזר לה בגו לי יומין יסב אכן ואכן בתר לי יומין איתרים רישיה, לא חזריה גו לי יומין, בתר לי יומין חזריה אמרה ליה לא היית במדינה אמר לה אין אמרה ליי ולא שמעת קלא דכרוזא אמר לה אין אמרה ליי ומה מר אמר לה מאן דמחזיר לה גו לי יומין יסב אכן ואכן בתר לי יומין יתרים רישיה אמרה ליי ולמה לא חזרתניי גו לי יומין אמר יה דלא תימרון בגין דחלתין עבדית אלא בגין דחלתיה דרחמנא אמרנ לי בריך אלהון דיהודאי¹.

רבי שמואל בר סוסרטיי עלה לרומי, נאבד אז תכשיט יקר של המלכה והוא מצאו. יצא כרוז במדינה שמי שיחזיר את התכשיט תוך שלשים יום יקבל פרס מהמלכה, ומי שיחזירו אחרי שלשים יום יכרתו לו את ראשו. חכה רבי שמואל שיעברו שלשים יום והחזירו. שאלה המלכה לרבי שמואל: האם היית במדינה, ענה לה: הן - והאם שמעת את הכרוז, ענה לה: הן, - ומה היה הכרוז, ענה לה: מי שיחזיר עד שלשים יום יקבל פרס, ומי שיחזיר אחר שלשים יום יכרתו לו

אלעס וואלט אונז באקומען, ווען מיר וואלטין גיהאט א פינטעלע יראת שמים) ומובן שבוודאי נפל על איש ההוא פחד גדול, בשמעו מאיש קדוש כהרב הקדוש מרוזין, ענה גדולה כזאת.

(ו) נדרים ב.

(ז) ירושלמי בבא מציעא פרק ב הלכה ה.

קיב שכר ואתחנן - פרק מ"ה ועונש

ראשו. - ולמה לא החזרת קודם, ענה לה: שלא יאמרו שהחזרתיו בגלל פחד המלכה, אלא החזרתיו בגלל שהשיי"ת צוה, אמרה המלכה: ברוך אלוקי היהודים.

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, יראת שמים תלוי' בבחירה.

אמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים [כל הבא על האדם ביד הקדוש ברוך הוא, כגון ארוך קצר עני עשיר שוטה לבן שחור הכל בידי שמים הוא אבל צדיק ורשע אינו בא על ידי שמים את זו מסר בידו של אדם ונתן לפניו שני דרכים והוא יבחר לו יראת שמים שנאמר (דברים י) **"ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה"**^ח.

ראשית חכמה היא יראת שמים

מרגלא בפומיה [דבר זה רגיל הי' בפיו] דרבא תכלית חכמה, [עיקרה של תורה שיהא עמה] תשובה ומעשים טובים, שלא יהא אדם קורא ושונה ובוועט באביו ובאמו או ברבו או במי שגדול ממנו בחכמה ובמנין, שנאמר (תהלים קי"א) **"ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד"**^ט.

תורה בלי יראת שמים אינה שוה כלום

אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה, לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות, ומפתחות החיצונות לא מסרו לו [לפתחים חיצוניים שדרך להם נכנסים לפנימיים כך אם ירא שמים הוא, נעשה חרד לשמור ולעשות, ואם לאו אינו חש לתורתו], בהי עייל [באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימים].

מכריז רבי ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא

ח) ברכות לג:

ט) ברכות יז.

שכר ואתחנן - פרק מ"ה ועונש קיג

עביד [חבל למי שאין לו דירה ושער לדירה עושה].

אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב (משלי י"ז) למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין, אוי להם לשונאיהם של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה ואין בהם יראת שמים. מכריז רבי ינאי, חבל על מאן דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד [שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדים לו יראת שמים ^א].

אל תירשו פעמיים גיהנום

אמר ליה רבא לרבנן, במטותא מינייכו, לא תירתו תרתו גיהנם [בבקשה מכס אל תירשו פעמים ^ב גיהנום, להיות יגעים בתורה בעולם הזה ולא תקיימוה, ותירשו גיהנם במותכם, ובחייכם לא נהניתם בעולמכם], אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב (דברים ד') "**וזאת התורה אשר שם משה**", זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם מיתה, והיינו דאמר רבא דאומן לה סמא דחיי דלא אומן לה סמא דמותא [למי שנאמן לה התורה היא סם חיים, ולמי שלא נאמן לה הרי היא סם מות], אמר רבי שמואל בר נחמני, רבי יונתן רמי, כתיב (תהלים יט) "**פקודי ה' ישרים משמחי לב**", וכתיב (שם יח) "**אמרת ה' צרופה**", זכה משמחתו, לא זכה צורפתו למיתה. רבי שמעון בן לקיש אמר מגופיה דקרא נפקא

(י) שבת לא.

(יא) יומא עב:

(יב) דין וחשבון על כל פרוטה על מה שעשינו, ועל מה

שהוצאנו אותה.

הרב הקדוש מרוזין זכר צדיק לחיי העולם הבא אמר פעם, לא מיבעי שלעתיד לבוא נצטרך ליתן דין וחשבון על כל פרוטה ופרוטה מהיכן קיבלנו אותה, ואם הייה בכשרות, אלא מוכרחים עוד ליתן דין וחשבון מה שעשינו עם כל פרוטה, ועל מה שהוצאנו אותה.

קיד שכר ואתחנן - פרק מ"ה ועונש

זכה צורפתו לחיים, לא זכה צורפתו למיתה [מהפסוק עצמו למדים, זכה מביאתו לחיים, לא זכה מביאתו למיתה] ביסורין ובגיהנם. "יראת ה' טהורה עומדת לעד" (שם יט) אמר רבי חנינא זה הלומד תורה בטהרה מאי היא, נושא אשה ואחר כך לומד תורה (שם יט) "עדות ה' נאמנה מחכימת פתי", אמר רבי חייא בר אבא נאמנה היא להעיד בלומדיה [מי קיים ומי לא קיים].

יראת ה' היא אוצרו של הקדוש ברוך הוא

אמר ריש לקיש מאי דכתיב (ישעיה לג) "והיה אמונת עתך חוסן ישועות חכמת ודעת" וגו', אמונת, זה סדר זרעים [שעל אמונת האדם סומך להפריש מעשרותיו כראוי] עתך, זה סדר מועד, חוסן, זה סדר נשים [לשון יורשין, ועל ידי אשה נולדו יורשין] ישועות, זה סדר נזיקין, [מושיעו מזהיר לפרוש מהיזק ומהתחייב ממון] חכמת, זה סדר קדשים, ודעת [דעת עדיף מחכמה] זה סדר טהרות, ואפילו הכי **יראת ה' היא אוצרו** [הוא עיקר החשוב בעיניו לאצור ולעשות סגולה לזכרון].

מה שוה ליום הדין הגדול והנורא

אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו, נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, [לקבוע עתים לתורה דבר קצוב שלא ימשך כל היום לדרך ארץ] עסקת בפריה ורביה, [היינו חוסן] צפית לישועה, [לדברי הנביאים], פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר [היינו דעת], ואפילו הכי **אי יראת ה' היא אוצרו אין, אי לא לא**, משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חטין לעליה הלך והעלה לו, אמר ליה, עירבת לי בו קב חומטין [ארץ מלחה ומשמרת את הפירות מהתליע] אמר ליה לאו, אמר ליה מוטב אם לא העלית.

יג) יומא ע"ב.

יד) שבת לא.

שכר ואתחנן - פרק מ"ה **ועונש** קטו

תנא דבי רבי ישמעאל, מערב אדם קב חומטין בכור של תבואה ואינו חושש^{טו}.

העיקר הוא תורה עם מעשים טובים

אלישע בן אבויה אומר **אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה**, לאדם שבונה אבנים מלמטה ואחר כך לבנים, אפילו באים מים הרבה ועומדין בצידן אין מחין אותם ממקומן, ואדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה לאדם שבונה לבנים תחילה, ואחר כך אבנים, אפילו באים מים קימעא מיד הופכין אותן.

(אבות דרבי נתן כד, א-ב).

הוא היה אומר **אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה** לסיד שטוח על גבי אבנים אפילו יורדין עליו גשמים אין מזיזין אותו ממקומו אדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לסיד שניטוח על גבי לבנים אפילו יורד עליו מיעוט גשמים מיד נימוק ונופל^{טז}.

הוא היה אומר אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לכוס שיש לו פיספס [מושב טוב] שכיון שמניח אותו מידו אף על פי שנהפך על צידו אין נשפך כל מה שיש בו, ואדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לכוס שאין לו פיספס שכיון שהניח אותו מידו נהפך על צידו ונשפך כל מה שיש בו^{יז}.

הוא היה אומר אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לסוס שיש לו רסן לבלוס, ואדם שאין בו

טו) שבת לא.

טז) אבות דרבי נתן ג.

יז) אבות דרבי נתן ד.

מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לסוס שאין לו רסן לבלום, כיון שאדם רוצה לרוכבו, זורקו בבת אחת.^{י"ח}

ה' יראה ללבב - ה' רוצה את כונת הלב

אמר רבי אמי ארבע מאות בעיי בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר ולא אפשיט להו חד, אמר רבא: רבותא למיבעי בעיי [וללמוד תורה רחמנא ליבא בעי] בשני דרב יהודה כולי תננוי בניזיקין, [כל הגמרא שלהן לא הוה אלא בסדר נזיקין שלא היו מרבין כל כך לדרוש] ואנן קא מתנינן טובא בעוקצין וכי הוה מטי רב יהודה האשה שכובשת ירק בקדירה ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תלת סרי מתיבתא נ"יג ישיבות שאנו עוסקין כולן במסכת עוקצין ויודעין אותה יפה ואפילו הכי בהם היו חסידים יותר ממנו], ורב יהודה שליף מסאניה ואתא מיטרא, ואנן צוחינן וליכא דמשגח בן, **אלא הקדוש ברוך הוא לבא בעי** דכתיב (שמואל א טז) וה' יראה ללבב.^ט

[**אמר** רבי אמי: ארבע מאות קושיות הקשו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר ולא תירצו להם אפילו קושיא אחת, אמר רבא: **וכי הגדלות היא רק ללמוד תורה, צריכים גם יראת שמים**, בימיו של רבי יהודה לא הספיקו ללמוד הרבה, עיקר לימודם היה בסדר נזיקין, ואנו לומדים אפילו בעוקצין, ובכל זאת כשרבי יהודה שלף נעלו להצטער ולהתפלל על הגשמים, מיד ירדו גשמים, והיום מתפללים ואין נענים, אלא משום שה' רוצה את כוונת הלב וכו'.]

סוד ה' ליראיו

אמר רב משרשיא דואג ואחיתופל לא הוו סברי שמעתא נלא

(יח) אבות דרבי נתן.

(יט) סנהדרין קו:

שכר ואתחנן - פרק מ"ה ועונש קיז

היו יודעין הלכה לפרשה כתיקנה בטעמא] מתקיף לה מר זוטרא מאן דכתיב ביה (ישעיה לג) איה סופר איה שוקל, איה סופר את המגדלים ואת אמרת לא הוו סברי שמעתא, אלא דלא הוה סלקא להו שמעתתא אליבא דהלכתא [שלא זכו לקבוע הלכה כמותן] דכתיב (תהלים כה) "סוד ה' ליראיו"²².

[אמר] רבי משרשיא: דואג ואחיתופל לא ידעו לפרש הלכה כתיקונה. שאלו מר זוטרא: הרי נאמר עליהם איה סופר איה מונה איה סופר את המגדלים, שהם הרבו להקשות ולא ידעו לענות להם, ואתה אומר שלא ידעו לפרש הלכה כתיקונה, אלא שלא זכו שיפסקו הלכה כמותן וכו'.

חכם וירא חטא

אמרו לפני רבי יוחנן בן זכאי חכם וירא חטא מהו²³, אמר להם הרי זה אומן וכלי אומנתו בידו, חכם ואין ירא

כ) פחד השם יתברך אצל צדיקים

הרב הקדוש מורנו הרב מרדכי מנדבורנא זכר צדיק לחיי העולם הבא אמר פעם, שראה את הרב הקדוש מרוזין בעת שהעלה עשן עם מקטרת (לולקע ציבעך) ועור של פניו הקדושים היו נע וזע ורועד מפחד השם יתברך שעליו, והוסיף ואמר, גם אצל אבי הקדוש ראיתי זאת, אך אצלו ראיתי זאת כשקרא את שמע, ואצל הרב הקדוש מרוזין ראיתי זאת כשהיה מעלה עשן במקטרת.

כא) סנהדרין קו:

כב) יראת ה' של הרב הקדוש מרוזין

פעם אחת, היה אברך אחד תלמיד חכם גדול ומיוחס בר אורין ובר אבהן אצל הרב הקדוש מורנו הרב מרדכי מנדבורנא זכר צדיק לחיי העולם הבא, וכשקראהו לעלות לתורה, מגודל הפחד ואימת רבו ששרר עליו, עשה ברכה על התורה בקול דממה דקה מאד, נענה הרב הקדוש מורנו הרב מרדכי ואמר בזה הלשון, אחד היה רבי ישראל, וכפל ואמר ביודיש, איין רוזינער איז גיווען

חטא מהו, אמר להם הרי זה אומן ואין כלי אומנתו בידו, ירא חטא ואין חכם מהו, אמר להם אין זה אומן, אבל כלי אומנתו בידו^{כ"ג}.

גבור ומזויין

רבי יצחק בן פנחס אומר כל מי שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות לא טעם טעם של חכמה, כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חטא, הוא היה אומר כל שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות זה גבור ואינו מזויין, כל שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש חלש וזיין בידו, יש בידו זה וזה גבור^{כ"ד} ומזויין^{כ"ה}.

(שרק צדיק אחד מרוזין היה במדרגה זו) שבאמת פיחד לפתוח פיו מיראת ה' שעליו, אבל אתה פתח פיך כהוגן ועשה ברכה על התורה, כדי שישמעו לענות אחריו ברוך הוא וברוך שמו אמן.
(ג) אבות דרבי נתן כב, א.

כד) על יראת ה' צריך לעמול הרבה

הרב הקדוש מורנו הרב מרדכי מנדבורנא זכר צדיק לחיי העולם הבא, מדי דברו פעם בעניני יראת שמים, נענה ואמר בזה הלשון, "אם תבקשנה ככסף, וכמטמונים תחפשנה, או תבין יראת ה'" "וועסטו נאר פארשטיין..." "אבער האבין יראת ה'..." "דארף מען נאך האריווען מיט קרעמינעיס..."! (היינו, יוכל רק להבין... אבל להגיע לידי יראת ה' באמת, צריך עוד הרבה לעבוד ולעמול, כפי שהיו עמלים אי פעם בהוצאת אש על ידי אבנים, הנקראים קרעמינעיס, כידוע).

פעם אחת נסעו כמה חסידים מעיירה אחת, אל רבם הקדוש, שאל אותם רבם הקדוש אם יש בעירם יהודי ירא ושלם המדריכם ומטיף להם לפעמים דברי מוסר וחסידות, ענו החסידים, שאין בעירם יהודי כזה שישפיע להם, שוב שאל אותם רבם, אבל יהודי, שהוא כשלעצמו עובד השם יתברך בכל לבבו וכו' ישנו ביניכם, ענו החסידים, האמנם יש זקן וחסיד אחד, אבל דברי מוסר

שַׁעַר שֶׁכַר וְעוֹנֶשׁ

גודל העונש של המפסיק ומדבר באמצע אמירת דברי שירות ותשבחות כמו אמירת תהלים או באמצע התפלה, ומעשה נורא באיש שהיה לומד תהלים בשבת

מעשה באיש אחד, תם וישר, ירא אלקים מרבים, שהיה דרכו ללמוד כל חמשה ספרי תהלים ביום שבת קדש לפני הצהרים. מנהג אבותיו בידו, והיה מדקדק בו לקיימו, כאלו נתן מפי הגבורה. פעם אחת ישב בשבת בביתו, ספר תהלים פתוח לפניו, והוא קורא בו בטעם ובניגון. והנה נפתחה הדלת, ונכנסו אצלו אורחים לא קרואים, והתחילו לדבר עמו דברים בטלים. ומכיון שהיה רגיל לומר תהלים בשעה זו, המשיך באמירתו, רק הטה אוזן לדבריהם, ומדי פעם בפעם התערב בשיחתם. קרא בספר, ותוך הקריאה שאל שאלה או השיב תשובה לפרקים פסק באמצע פסוק, לפרקים בשליש פסוק, פעם אחרי תיבה אחת ופעם אחרי שתיים או שלש

וחסידות אינו אומר להם, אמר להם רבם הקדוש, שזה גם כן מספיק, אף על גב שאינו אומר להם דברי כבושין.

והמשיך ואמר, הנה אביא לכם ראייה מתורתינו הקדושה, הנה כתיב בפרשת שופטים "ויספו השוטרים לדבר אל העם, מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ולא ימס לבב אחיו כלבבו", ולכאורה יפלא מאד, וכי אם איש אחד בין עשרות אלפים אנשים, יירא וירך לבבו בקרבו, מה יוכל זה להזיק לכל הקהל היוצאים למלחמה, אלא מכאן ראייה, שאם ישנו אחד "שמפחד באמת" מורגש הוא בכל הקהל, (בלשון קדשו, או עס איז דא איינער וואס עהר האט "אמת'דיג מורא, שפירט דאס דער גאנצער עולם). (שער האותיות).

ז. (זה) אבות דרבי נתן כט, ז.

תיבות. ובאופן כזה היה מערב דברי חול בדברי קדש, ונשתלבו בו דברים בטלים בדברים הקדושים של נעים זמירות ישראל. וכאשר יצאו האורחים, גמר את כל פרקי תהלים, הלך לישון שינת צהרים, כאשר אמרו הקדמונים: שינה בשבת תענוג.

שני בני אדם לבושם שחור, צורתם משונה, באים אליו

לא עברה שעה קלה, ונפלה עליו תרדמה, ושנתו נעמה לו. ובשנתו חלם חלום, והנה הוא יושב על יד השלחן בחדרו, והוא רואה שני בני אדם באים, הולכים ומתקרבים אליו, ועומדים לשמאלו, לבושם שחור, צורתם משונה, ופניהם זועפות. עוד מעט ובאו שני בני אדם מן הצד השני, והם נגשים אליו לאט, ועומדים לימינו. מראיהם טוב, לבושם נאה, ופניהם שוחקות. משעמדו אצלו, הביט וראה בידי האנשים העומדים לימינו ספר, שמראהו כספר תהלים שלו. תמה תמיהה גדולה, ואמר לשאול אותם, מהיכן לקחו את הספר אשר בידם. אך בטרם ישאלם, פתחו את הספר, שמו אותו לפניו, ואמרו לו: "יקרא נא בספר תהלים זה". קרא בספר ומצא במזמורים תערובת של מלים, משפטים, פסוקים וחצאי פסוקים, שעל ידיהם נעשו דברי תהילה לדברי תהלה. שירי דוד המלך, המספרים כבוד א-ל, נשתבשו על ידי שיחות חולין שנשתלבו בתוכן, ונעשו חירוף וגידוף כלפי מעלה. השתומם בקראו את הדברים האלה ושאל: "מי הוא זה ואי זה הוא, אשר מלאו לבו לבלבל את דברי אלקים חיים, ולשבש את הספר הקדוש הזה" ענו שני האנשים אשר עמדו לימינו ואמרו: אתה הוא האיש! מפיך יצאו הדברים היום, בלמדך ספר תהלים, כמנהג אבותיך, עליהם הברכה והשלום. אנחנו הממונים על התפילות והתהלות, היוצאות מפי ישראל בשבתות ובמועדים, עלינו לכנסן ולהביאן לפני כסא הכבוד. כלום נאה לך, שנעלה ספר תהלים זה, שעשית אותו בצלמך ובדמותך, למעלה?! אמר להם: "חלילה וחס! ספר זה טעון שריפה, חוסו נא עלי, ואל תעלו אותו לפני מלך מלכי המלכים".

כאשר שמעו שני האנשים שעמדו לשמאלו את הדברים האלה אמרו: **אם הספר טעון שריפה, גם לפי עדותו של בעל הדין, הרי הוא מוקצה, ואסור לטלטלו בשבת, ואיך אתם מחזיקים אותו בידכם?** "מיד זרקו אלה את הספר מידם, והוא נפל ונתגלגל על הארץ. אז קפצו שני האנשים, שעמדו לשמאלו, שהיו מלאכי חבלה, הרימו את הספר, אחזו בו ואמרו: **"כעת הספר בידינו, ואנחנו נעלה אותו השמימה, מבלי לשאול את פיך, ונראה מה יהיה דינך"**. משראה האיש את הדבר הזה, ושמע את דבריהם, חרד חרדה גדולה. התנפל לרגליהם והתחנן להם שירחמו עליו, ויניחו את הספר על הקרקע. אך לשוא שחת את דבריו הם ברחו ונעלמו, ושומע לא היה לו. בכה בכי רב, צעק אחריהם, ובצעקתו התעורר, ראה והנה חלום. ותפעם רוחו, כי ידע שחלום אמת הוא בעיניו ראה את כל הדברים שדבר עם האורחים, בעת למדו את פרקי תהלים, והם רשומים ומשולבים בתוך פסוקי המזמורים. ויך לב האיש אותו, בראותו שהוא חרף וגדף את האלהים, ופחד לנפשו מאד, כי מי שלח את לשונו באלקים חיים ונקה?

מקבל על עצמו לעשות תשובה שלימה, - אופן התשובה

קס והלך אל החכם החסיד אשר בעירו, וספר לו את כל דברי החלום, וביקש ממנו עצה ותיקון עוד ביום ההוא. שמע החכם את דבריו וראה את דאגתו ואמר לו: אל תדאג אסור להצטער בשבת, ואם חטאת יש תשובה בישראל, ולה' הרחמים והסליחה. תעמוד על רגליך ותאמר שלש פעמים: **"מתחרט אני על מעשי הרעים, ואני מעיד עלי את מי שאמר והיה העולם, שמהיום ואילך לא אדבר עוד דברים בטלים בשעה שאעסוק בתורה נביאים וכתובים ובכל דבר של קדושה"**. ואם תעשה כן, והחרטה תהיה באמת ובלב שלם, ולא תשוב עוד לכסלה, ותנצל מן המשמאילים שפרחו ועלו לקטרג עליך בפמליא של מעלה". כך דבר החכם, נחם אותו

קכב שכר ואתחנן - פרק מ"ה ועונש

וחזק את לבו, והוא קבל על עצמו לעשות כאשר אמר לו. מיד התחרט על מעשיו, והבטיח שלא יחזור לסורו, וישמור את פיו ולשונו, ויבדיל בין קדש לחול בכל אשר יעשה. יצא מאת פני החכם בקידה ובהשתחויה, הלך ושב אל ביתו, ולבו טוב עליו.

במוצאי שבת התפלל מעריב, הבדיל על היין, אמר את הזמירות, ודקדק מאד שלא להוציא מפיו דברי חול בשעת אמירתן. אחרי סעודת מלוה מלכה, עלה על המטה, קרא קריאת שמע שעל המטה וישן. בשנתו ראה, והנה שני האנשים, שהראו לו את ספר התהלים המשובש, והשליכוהו לארץ מחמת מוקצה, רודפים אחרי האנשים שהרימוהו וברחו. הביט אחריהם, ולבו פחד ורעד בראותו, שהספר עוד בידי מלאכי חבלה אלה. אך עוד מעט והוא נרגע, הם השיגו אותם, נלחמו בהם מלחמה קשה, התגברו עליהם ולקחו מהם את הספר. אז חפרו חפירה עמוקה, עטפו את הספר בבד, וגנזו אותו באדמה. אחרי שכסוהו בעפר הארץ, הלכו ונעלמו מעיניו, ולא ידע לאין הלכו. שמח שמחה גדולה, והריע לכבודם, ובתוך התרועה הקיץ משנתו, וראה והנה חלום, וידע שחרטתו חרטה, ותשובתו נתקבלה. ומן היום ההוא והלאה היה נזהר בלשונו, שלא לערבב חול בקדש, לא רק בדבר שבקדושה, אלא אפילו בשיחות חולין. וה' אלוקים יביט עלינו משמי מרום, ירחם עלינו בכל שעה ובכל מקום, יראה בעניינו, ויסלח לנו את כל חטאתינו, יצילנו מן השגגות והזדונות, ואם חטאנו ועווינו יכפר לנו את החטאים והעוונות, אמן כן יהי רצון אמן ואמן.

(נפלאים מעשיך, ירושלים, תרע"ב.)

**ליקוט מספר הזוה"ק, זוהר חדש, יסוד ושורש העבודה,
ועוד, בגודל השכר המקיים מצות תוכחה, וחיובה, וגודל
מעלת שכר המוכיחים בזה ובבא**

[אסור] להתפלל על הרשע שימות (ע"ד "יתמו חטאים ולא חוטאים"
בברכות י.) קנאת ה' צבאות תעשה זאת להוכיחו בשבט

שכר ואתחנן - פרק מ"ה ועונש קכג

פיו להחזירו למוטב גודל מצוות התוכחה לשמה במתכונתה, וכיצד יש להוכיח, - על רועי ישראל, היינו רבני דמתא, מוטלת החובה ודבר המשפט לעיין במילי דמתא ולהוכיח את קהל עדתם].

בספר הקדוש יסוד ושורש העבודה דף ר"ח ע"ב וזל"ק: בו יבואר האיסור להתפלל על הרשע שימות, והמקנא קנאת ה' צבאות, ומעלת מצות התוכחה ואיכותה, ועל מי חיובה ביותר.

החפץ יחפוץ הבורא ית"ש במות המת כי אם בשובו מדרכיו וחייה (עי' יחזקאל יח, כג) ואסור להתפלל על הרשע שימות, כמבואר בזה"ק וז"ל בפרשת וירא (דף ק"ה ע"א) במדרש הנעלם: אמר רבי מצוה לו לאדם להתפלל על הרשעים כדי שיחזרו למוטב ולא יכנסו לגיהנם, דכתיב (תהלים לה, יג) "ואני בחלותם לבושי שק" וגו', ואמר רבי אסור לו לאדם להתפלל על הרשעים שיסתלקו מן העולם, שאלמלא סלקו קב"ה לתרח מן העולם כשהיה עובד ע"ז, לא בא אברהם אבינו לעולם ושבטי ישראל לא היו והמלך דוד ומלך המשיח והתורה לא נתנה וכל אותם הצדיקים והחסידים והנביאים לא היו בעולם, עכ"ל.

וקנאת ה' צבאות תעשה זאת, על פניו יוכיח לו בשבט פיו להחזירו למוטב, כי מה מאוד גדלה מעלת המקנא קנאת ה' צבאות, כמבואר בזוהר הקדוש בפרשת ויגש (דף ר"ט ע"ב) וז"ל: ותא חזי כל ההוא בר נש דמקני ליה לקב"ה, לא יכיל מלאכא דמותא לשלטאה ביה כשאר בני נשא ויתקיים ביה שלם והא אוקמוהו, עכ"ל. (בוא וראה כל אדם המקנא להקב"ה אין מלאך המות יכול לשלוט עליו כמו על שאר בני אדם, ויהיה לו שלום, כמו שנאמר) (יסוד ושורש העבודה).

**גודל השכר מי שמחזיר את הרבים בתשובה בתוכחתו
ומה גורם לעולם ולנפשו**

ומה מאוד גדלה מעלת מצות התוכחה כמבואר בזה"ק פרשת תרומה (דף קכ"ח ע"ב), וז"ל: **זכאה בעי למרדף בתר חייבא ולמקני ליה באגר שלים**, בגין דיעבר מניה ההוא זוהמא ויתכפיא סטרא אחרא ויעביד לנפשיה בגין דיתחשב עליה כאלו הוא ברא ליה, ודא איהו שבחא דיסתלק ביה יקרא דקב"ה יתיר משבחא אחרא ואסתלקותא יתיר מכלא, מאי טעמא בגין דאיהו גרים לאכפיא סטרא אחרא ולאסתלקא יקרא דקב"ה, ועל דא כתיב באהרן (מלאכי ב, ו) **"ורבים השיב מעון"**, וכתיב (שם, ה') **"בריתי היתה אתו"**. תא חזי כל מאן דאחיד בידא דחייבא ותב לגביה למשבק ארחא בישא, איהו אסתלק בתלת סלוקין, מה דלא אסתלק הכי בר נש אחרא, גרים לאכפיא סטרא אחרא וגרים דאסתלק קב"ה ביקריה וגרים לקיימא כל עלמא בקיומיה דלעילא ותתא, על האי בר נש כתיב בריתי היתה אתו החיים והשלום, וזכי למחמי בנין לבנוי, וזכי בהאי עלמא וזכי לעלמא דאתי, כל מארי דינין לא יכלין למידן ליה בהאי עלמא ובעלמא דאתי, עאל בתריסר תרעי ולית מאן דימחי בידיה, ועל דא כתיב (תהלים קיב, ג): **"גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך" וגוי, עכ"ל.**

מתורגם לשון הקודש

זכאי לרדוף אחר הרשע ולקנותו בשכר מלא, כדי שיעביר ממנו זוהמא ההוא ולהכניע הסטרא אחרא, ויעשה אותו, **כי נחשב לו כאלו הוא ברא אותו. וזה הוא שבח, שיתעלה בו כבוד הקב"ה, יותר משבח אחר, והתעלות הזו היא יתירה מכל. מהו הטעם. משום שהוא גרם להכניע הסטרא אחרא, ולהעלות כבוד הקדוש ברוך הוא.** ועל זה כתוב באהרן, **"ורבים השיב מעון"**. וכתוב **"בריתי היתה אתו"**. בוא וראה, כל מי שאוחז ביד הרשע, והשתדל בו שיעזוב דרך הרע,

שכר ואתחנן - פרק מ"ה ועונש קכה

הוא עולה בגי' עליות, מה שלא עלה כך אדם אחר, גורם להכניע את הסטרא אחרא, וגורם שיתעלה הקב"ה בכבודו, וגורם לקיים על העולם בקיומו למעלה ולמטה. ועל אדם זה כתוב, "בריתי היתה אתו החיים והשלום". **וזוכה לראות בנים לבניו, וזוכה בעולם הזה, וזוכה לעולם הבא. כל בעלי הדין לא יכלו לדון אותו בעולם הזה ובעולם הבא, נכנס ב"ב שערים ואין מי שימחה בידו.** ועל זה כתוב, "גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך" וגוי' ע"כ.

בוא וראה כמה גדול שכרו של אדם הפועל בתוכחה לחזרה בתשובה

וז"ל בזוהר חדש פי' לך לך (דף כ"ב ע"ג): ואמר ר' אבוהו בא וראה כמה שכרו של אדם העושה לאחר לחזור בתשובה, מנ"ל ממה דכתיב (בראשית יד, יח): "ומלכי צדק מלך שלם", תאני ר' חייא רבה, **בשעה שנשמת הצדיק המחזיר בתשובה לאחרים יוצא מן הגוף, מיכאל השר הגדול המקריב נפשות הצדיקים לפני בוראו הוא יוצא ומקדים שלום לנשמתו של אותו צדיק, שנאמר ומלכי צדק, זהו מיכאל ראש שומרי שערי צדק, מלך שלם, זו ירושלים של מעלה, הוציא לחם ויין, שהקדים ויוצא לקראתו ואומר לו שלום בואך עכ"ל.**

מה מכריזין על האדם המזכה את הרבים בתוכחה בשמים?

וז"ל ג"כ (בדף ס"ב ע"ד): כרוזי כריז בכל יומא, זכאין אינון דמשתדלי באורייתא ואינון דמזכאן להו לאחרנין ואינון דמעבירין על מדותיהו, עכ"ל בקיצור.

מכריזים כרוז בכל יום, אשרי הם החברים העוסקים בתורה, ואותם המזכים אחרים ואותם המעבירים על מדותיהם.

המוכיח את הרבים ומשיבם בתשובה הוא היחסן הכי גדול בשמים

בספר ישמח משה על התורה בהקדמה בקונטרס תהלה למשה (דף י"א ע"ב) וזה לשון קדשו: כמבואר בזהר תרומה (דף קכ"ח ע"ב) ההוא זכאה בעי למרדף בתר חייבא וכו' בגין דיחשב לוי כאלו הוא ברא לוי ודא איהו שבחא דיסתלק בוי יקרא דקב"ה יתיר משבחא אחרא וכו' ועל דא באהרן (כתוב) "ורבים השיב מעון" (מלאכי ב' - ו'), וכתוב בריתי היתה אתו החיים והשלום, ועיי"ש בדף קכ"ט ע"א כמה הפליגו שם כמה גדולים זכות הצדיקים שמחזירים רשעים בתשובה.

ההנהגה הראויה בתוכחה כיצד

וענין התנהגות בתוכחה, מבואר בפרשת קדושים (פ"ה ע"ב) וז"ל בר"מ: "לא תשנא את אחיך בלבבך הוכיח תוכיח את עמיתך" וגוי' (ויקרא יט, יז) פקודא י"ז דא לאוכחא לההוא דחטאי ולמחזי ליה רחימו סגיי דרחים ליה כו', דהא בקב"ה כתיב (משלי ג, יב): "כי את אשר יאהב ה' יוכיח" וכיון דקב"ה עביד ואוכח למאן דרחים ליה, הכי יוליף בר נש מההוא ארחא ויוכח לחבריה, קב"ה במאי אוכח לבר נש, אוכח ליה ברחימו בסתרא, אי יקבל ליה יאות ואי לא אוכח ליה בין רחימוי, אי יקבל יאות ואי לא אוכח ליה באתגלייא לעיניהון דכלא, אי יקבל יאות ואי לאו שארי ליה ולא אוכח ליה ושביק ליה ייזיל ויעביד רעותיה, בקדמיתא אודע ליה בסתרא בגין לאוכחא ליה ולא תערא ליה דלא ינדע ביה בר נש ודא איהו ביניה לביניה, אי מקבל יאות ואי לאו אודע ליה בין רחימוי בזמנא דכהנא רבא הוה בעלמא יהיב ליה מרעין בערסי' ואתו רחימוי דקב"ה ואודען ליה אי אית ביה חובא דייתוב מניה ולעיין במליה, אי מקבל יאות ואי לאו אוכח ליה באתגלייא בממוניה בבנוי דכלא מלחשן עליה וייתון לגביה, אי מקבל יאות ואי לאו שארי מאריה למעבד רעותיה ולא יתקף ביה לעלמין.

כגוונא דא איצטריך ליה לאוכחא לחבריה, בקדמיתא בסתרא, לבתר בין רחימוי, לבתר באתגלייא, מכאן ולהלאה ישבוק ליה ויעביד רעותיה.

מתורגם ללשון הקודש

"לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך":

מצוה י"ז זו להוכיח אותו שחוטא ולהראות לו אהבה רבה שאוהב אותו וכו'. כי בהקב"ה כתוב, "כי את אשר יאהב ה' יוכיח". וכמו שהקב"ה עושה, ומוכיח למי שאוהב אותו, כך ילמוד האדם מדרכו זה, ויוכיח את חברו שאוהב אותו. הקב"ה במה מוכיח את האדם. הוא מוכיח לו באהבה, בסתר. אם מקבל תוכחתו טוב, ואם לא, הוא מוכיח אותו בין אוהביו. אם מקבל טוב, ואם לא הוא מוכיח אותו בגלוי לעיני כל. אם מקבל טוב, ואם לא, עוזב אותו ואינו מוכיחו יותר, כי עוזבו שילך ויעשה רצונו. ומפרש בתחילה מודיעו בסתר, להוכיח אותו, ולעוררו כדי שלא ידע בו אדם. וזה הוא בינו לבינו. אם מקבל תוכחתו, טוב. ואם לא, מודיע אותו בין אוהביו, בזמן שכהן גדול היה בעולם, נותן עליו מחלה במטתו, ובאים אוהביו של הקב"ה ומודיעים אותו, שאם יש בו עון ישוב ממנו ויעיין במעשיו. אם מקבל, טוב, ואם לא, מוכיח אותו בגלוי, שמענישו בכספו, בבניו, שהכל מתלחשים עליו ובאים אליו לעוררו בתשובה. אם מקבל טוב, ואם לא, מתחיל אדונו לעשות כרצונו, ואינו מתקיף אותו יותר לעולם, כעין זה צריך להוכיח את חברו, בתחילה בסתר, אח"כ בין אוהביו, ואח"כ בגלוי. מכאן ולהלאה יעזוב אותו ויעשה כרצונו.

וע"ד כתיב הוכח תוכיח, הוכח בסתרא דלא ינדע ביה בר נש, תוכיח בין חברוי ורחימוי, את עמיתך באתגלייא, וע"ד לא כתיב בקדמיתא תוכיח אלא הוכח, תו הוכח, אי איהו בר נש דיכסוף לא יימא ליה ולא יוכיח ליה אפילו בסתרא, אלא

קכח שכר ואתחנן - פרק מ"ה ועונש

יימא קמיה כמאן דמשתעי במלין אחרנין ובגו אינון מלין ידכר מאן דעבר ההוא חובא הוא כך וכך, בגין דאיהו ידע בגרמיה וישתביק מההוא חובא, וע"ד הוכח, ואם לאו תוכיח, ולבתר את עמיתך באתגלייא, מכאן להלאה ולא תשא עליו חטא. ד"א ולא תשא עליו חטא, דהא כיון דב"י אוכח לחבר"י ואזדמן לאוכחא ליה באתגלייא, לא יסלק קמיה ההוא חובא דעביד דאסיר ליה ודאי, אלא יימא סתם ולא יסלק עלוי ההוא חובא באתגלייא ולא ירשים עלוי חובא, דקב"ה חס על יקרא דבר נש אפילו בחייביא עכ"ל.

מתורגם ללשון הקודש

ועל כן כתוב, "הוכח תוכיח", "הוכח", היינו בסתר, שלא ידע ב"א. "תוכיח", בין חבריו ואוהביו. "את עמיתך", בגלוי. וע"כ לא כתוב בתחילה תוכיח, בגלוי, אלא הוכח בסתר, עוד. הוכח, אם הוא אדם שמתבייש, לא יאמר לו, ולא יוכיחו, אפילו בסתר, אלא יאמר לפניו, כמו שמספר דברים אחרים, ובתוך אלו הדברים יזכיר, מי שעשה אותו עון, הוא כו"כ, כדי שהוא יבין בעצמו ויעזוב אותו עון. וע"כ "הוכח". ואם לא "תוכיח", ולאח"כ "את עמיתך" בגלוי. מכאן ואילך, "ולא תשא עליו חטא", ולאח"כ "את עמיתך" בגלוי. מכאן ואילך, "ולא תשא עליו חטא", כי אם אדם מוכיח את חברו ונזדמן לו להוכיחו בגלוי, לא יזכיר לפניו אותו עון שעשה, כי אסור לו ודאי, אלא שיאמר סתם, ולא יזכיר עליו אותו עון שעשה בגלוי, ולא ירשום עליו העון, כי הקב"ה חס על כבוד בן אדם, אפילו על הרשעים.

מצות התוכחה היא חובה ביותר על רועי ישראל,

המנהיגים, דייני העיר

וההוכחה דבר שבחובה היא ביותר על רועי ישראל, דייני העיר, כי להם דבר המשפט לעיין במלי דמתא

שכר ואתחנן - פרק מ"ה ועונש קכט

כמבואר בזהר חדש (דף ס"א ע"ב) וז"ל: לא יימא דיינא דאיהו אתענש בלחודוי, אלא איהו ובנוי כל בייתיה יתפסון בחובא דדינא, דיינא אית ליה למירדף ולמנדע בתר עובדוי דבני מתא דאיהו איתפס בחובייהו, דלא יימא דיינא אנא למידן דינא בין גברא לחבריה ולא יתיר, אלא כל עובדי מתא תלויין על קודליה, ואי אטיס עינוי מעובדי מתא איהו איתפס בחובייהו כו', ובשעתא דאתער דינא על עלמא איהו איתדן בקדמיתא, עכ"ל.

מתורגם ללשון הקודש

לא יאמר, שהשופט בלבדו נענש, אלא הוא ובניו, וכל ביתו נתפשים בעון הדיין. השופט יש לו לדעת ולרדוף אחר מעשה בני העיר, ולהוכיחם כי הוא נתפש בעונותיהם. שלא יאמר השופט, אני צריך לדון דין בין איש לחבירו, ולא יותר. אלא כל מעשי בני העיר תלויים על ערפו. ואם עוצם עינוי ממעשה בני העיר, הוא נתפס בעונותיהם וכו'. ובשעה שנתעורר דין על העולם הוא נידון בתחילה.

אחי ורעי, איך מוטל על היושבים כסאות למשפט והיושבים על מדין, והן הנה לבני ישראל שבעה טובי העיר ודייניהם ועטרת מלכם בראשם אב לחכמים והוא הרב שבכל קהילה וקהילה, לפקח ולעיין במילי דבני מתא בכל עבודת בוראנו ית"ש ויתעלה. ודי בזה הערת הזה"ק בעצמו. ובזה שלם הפרק בעזרת השם. (עכ"ל ספר יסוד ושורש העבודה).

כל מצוה שאין לה דורש
ואין מי שיבקש אותה
תדרשנה
לפי שהיא כמת מצוה

ומצוה שאין לה רודפים
רדוף אחרי' לעשותה

שהמצוה מקטרגת ואומרת
כמה גרועה אנכי
שנתעלמתי מכל וכו' .
(ספר חסידים אות ק"ה)

בעזרת השם יתברך

פרק מ"ו

• עקב •

בפרק הזה יבואר בעזהשי"ת:

יסוד היסודות ועמוד היהדות היא האמונה הפשוטה של כל יהודי - בהחיים שלאחר המוות - העולם הזה - הוא בית מלון קטן של האדם, אבל העולם הבא - הוא הבית האמיתי של האדם - עצה לצדיק שאינו רוצה לבא בגלגול - צריכים ללמוד מן אלו שרודפים אחר התאות - גודל זכות מזכה את הרבים ומורה דרך לעם ה' - מעיקרי התשובה להשיב רבים מעון אם לא יוכיחנו יענש על חטאיו - הוכח תוכיח גם עשה כמו כל שאר העשין שמי שאינו מקיימו הוא מן הרשעים - מצות עשה של הוכח תוכיח הוא מן החמורות ואדם חייב לשקוד בעמל נפשו על תקנת חבריו - גודל השכר של השומר שבת - והעונש של המחלל שבת - חשיבות לימוד הלכות שבת ובגודל הזהירות הנצרכת לשמירת שבת קדשינו, מדברי רבוה"ק זי"ע - חשיבות לימוד הלכות שבת ברבים.

תוכן הענינים

של פרק מ"ו

- א. יסוד היסודות ועמוד היהדות היא האמונה הפשוטה של כל יהודי - בהחיים שלאחר המוות..... קלה
- ב. נשמה שנתת בי טהורה היא - נשמת חיים..... קלה
- ג. יצירת האדם..... קלה
- ד. הנפש של האדם היא מן השמים - שאר בעלי החיים נפשם וגופם מן הארץ..... קלו
- ה. העולם הזה - הוא בית מלון קטן של האדם, אבל העולם הבא - הוא הבית האמיתי של האדם. (מועד קטן ט, ב)..... קלו
- ו. יסוד היסודות ועיקר העיקרים של האמונה..... קלו
- ז. באמונה זו תלויים כל יסודות התורה ועיקרי תורת האמונה של עם ישראל..... קלו
- ח. עצה לצדיק שאינו רוצה לבא בגלגול..... קלו
- ט. צריכים ללמוד מן אלו שרודפים אחר התאות..... קלח
- י. גודל זכות מזכה את הרבים ומורה דרך לעם ה'..... קלח
- יא. סדר התוכחה בלימוד עניני שכר ועונש..... קמ
- יב. להשיב הרבים מעון - ועד כמה?..... קמ

- יג. מעיקרי התשובה להשיב רבים מעון אם לא יוכיחנו יענש
 על חמאיו..... קמ
- יד. הוכח תוכיח גם עשה כמו כל שאר העשין שמי שאינו
 מקיימו הוא מן הרשעים..... קמא
- טו. מצות עשה של הוכח תוכיח הוא מן החמורות ואדם חייב
 לשקוד בעמל נפשו על תקנת חברו..... קמא
- טז. כל העדה יענשו אם לא יוכיחוהו בשבט מוסרם..... קמב
- יז. מן החיוב להעמיד אנשים נאמנים אנשי חיל להשגיח
 ולהוכיח..... קמב
- יח. מי שאינו מוכיח עובר גם על עשה של ובערת הרע מקרבך. קמג
- יט. גם כשלא יודעים אם יקבלו תוכחה יש חיוב לנסות להוכיח
 כי גם אז עווננו ישא ובעיקר הצדיקים שבידם למחות..... קמג
- כ. אם הוכיחו בסתר ולא קיבל - מותר לביישו ולהלבין פניו
 ברבים עד שיקבל..... קמד
- כא. גודל השכר של השומר שבת - והעונש של המחלל שבת..... קמד
- כב. חשיבות לימוד הלכות שבת ובגודל הזהירות הנצרכת
 לשמירת שבת קדשינו, מדברי רבוה"ק ז"ע..... קג
- כג. חשיבות לימוד הלכות שבת ברבים..... קנא

פרק מ"ו

יסוד היסודות ועמוד היהדות היא האמונה הפשוטה של כל יהודי - בהחיים שלאחר המוות

איתא במסכת ברכות לומר בכל בוקר (דף ס, ב) "אלקי נשמה שנתת בי טהורה היא, אתה יצרת בי, אתה נפחתה בי... ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבוא"

נשמה שנתת בי טהורה היא - נשמת חיים

ויפח באפיו נשמת חיים... (בראשית ב, ז)

הרמב"ן וביאור הלבוש לריקאנטי שם מסבירים: כי הנופח מנשמתו שלו באפו של אחר, נותן בו חלק מנשמתו, וכן כאן מכיון שהבורא יתברך נפח באפו של האדם, נתן לו כביכול חלק מנשמתו.

האברבנאל מבאר שם בשם הרמב"ן ז"ל מה שכתוב "ויהי האדם לנפש חי". (בראשית שם), **נפש חיה** - שתהיה חיה תמיד, נצחית, בלי מיתה, לא נפסדת.

יצירת האדם

אכן רוח - היא באנוש, ונשמת ש-די תבינים (איוב לב, ח)

במצודת דוד (שם) כתוב: ואכן, כבר בפסוק הראשון בתורה העוסק ביצירת האדם הראשון, בא לידי ביטוי ייחודה של הנשמה ומעלתה. **ויוצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חי** (בראשית ב, ז). **גופו של האדם**, יצירתו החומרית באה עפר מן האדמה, אבל נשמתו - **רוחו**, נופחה באדם על ידי הבורא לאחר יצירת הגוף. הנשמה האלוקית נופחה בגוף האדם לאחר שכבר היי קיים הגוף בשלמותו, הנשמה באה מן החוץ, היא יחידה

עצמאית נפרדת. וכאשר מגיע זמנו של האדם להיפרד מהעולם הזה, חוזרים שתי היצירות הגוף והנפש למקורם, וכפי שכתב החכם מכל אדם (קהלת יב, ז), "וישב העפר על הארץ כשהי, והרוח תשוב אל האלוקים אשר נתנה". הגוף - שהוא מעפר, כי תחילת יצירת האדם הראשון הי' מן העפר, ישוב אז אל הארץ להתהפך להיות עפר כמו שהי' בתחילת היצירה, והרוח - נשמת האדם תשוב אל המקור אשר ממנה נחצבה, אל האלוקים אשר נתנה לו בעת הלידה, עד כאן.

הנפש של האדם הוא מן השמים - שאר בעלי החיים נפשם וגופם מן הארץ

בספרי על פרשת האזינו (פיסקא שו) וזה לשונו: שותפות זו מיוחדת לאדם בלבד, שנפשו מן השמים, אך שאר בעלי החיים נפשם וגופם מן הארץ.

העולם הזה - הוא בית מלון קטן של האדם, אבל העולם הבא - הוא הבית האמיתי של האדם. (מועד קטן ט, ב)

העולם הזה שהינו עולם חולף, עולם זמני של זמן קטן של כמה שנים, הוא הפרוזדור לטרקלין, כדברי המשנה - "העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא" (אבות ד, טז), משמש רק כתחנת מעבר לעולם הנצחי, לעולם הבא, לעולם שכולו טוב.

יסוד היסודות ועיקר העיקרים של האמונה

בהקדמה לספר "נשמת חיים" כתוב וזה לשונו: ולכן הורונו חכמי הדורות, כי האמונה בהישארות הנפש, בהמשך קיומה לאחר מות הגוף וריקבוננו, היא יסוד היסודות ועיקר העיקרים של האמונה היהודית.

עוד שם (במאמר הרביעי פרק רביעי), ובספר "גשר החיים" (חלק ג פרק ו) כתוב וזה לשונם: וכל תורת ה' המורה לאדם את

שכר - פרק מ"ו עקב - פרק מ"ו ועונש קלז

הדרך אשר עליו ללכת בה בעולם הזה, כל המצוות, כל העניין של שכר ועונש, הכל מיוסד על יסוד הקיום שיש לנשמה - הנפש - הרוח, על המשך קיומם הנצחי גם לאחר מיתת הגוף.

באמונה זו תלויים כל יסודות התורה ועיקרי תורת האמונה של עם ישראל

עוד שם (במאמר ד' פרק ד'): באמונה הזו של הישארות הנפש תלויים שלושת היסודות העיקריים והמרכזיים של תורת ישראל: מציאות הבורא. (ב) תורה מן השמים. (ג) שכר ועונש. שהרי אם חלילה נאמר כי הנפש כלה עם מות הגוף וחדלה מלהתקיים, אין חלילה שכר ועונש, שהרי אין למי לתת את השכר או העונש. ואם חלילה אין שכר ועונש, אין השגחת הבורא על ברואיו, ואין חלילה מציאות ה'. ואם אין חלילה מציאות ה' וענין של שכר ועונש, עבור איזה תכלית ומטרה תהי' תורה מן השמים? ולאיזה תכלית ניתנו מצוות ה' ועמל קיומם?

עצה לצדיק שאינו רוצה לבא בגלגול

בספר הקדוש צמח צדיק להרב הקדוש רבי מנחם מענדיל מוויזניצא זצ"ל מביא על הפסוק "מכל עץ הגן תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו". יש לרמוז על פי מה דאיתא בספרים הקדושים ומרומז באור החיים דלפעמים נפש צדיק נתגלגל בדג. והנה יש ב' מיני צדיקים כי יש צדיק שעוסק תמיד בתורה ותפלה ואינו חושש לתקן אחרים רק לעסוק כל היום בג"ן סדרים.

לכן אינו עולה על לבו כלל שחטא. וצדיק כזה יוכל להיות שיתגלגל לפעמים כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. אמנם יש צדיק שעוסק גם כן בתקנת אחרים והוא יורד לפעמים ממדרגתו להעלות ניצוצי הקדושה של פשוטי עם שנתפזרו בין הקליפות. ומפני שידע שיש לפעמים

ירידה. לצורך עליה ותיקון. הוא רואה לתקן מעשיו בכל עת וצדיק כזה אין צריך להתגלגל כי מתקן תמיד הירידה שלו. וזה הרמז מכל עץ הגיין אכל תאכל דצדיק העוסק תמיד בגיין סדרים ואינו משים על לבו שחטא לפעמים לתקן בתשובה. יש מציאות שאכל תאכל, שיוכל להתגלגל לפעמים בדג. אמנם מעץ הדעת טוב ורע רוצה לומר צדיק שיודע בנפשו שעושה לפעמים גם כן רע על ידי שיורד ממדרגתו כנזכר לעיל ועל ידי זה חוזר תמיד בתשובה. לא תאכל ממנו כי אינו צריך להתגלגל.

צריכים ללמוד מן אלו שרודפים אחר התאוות

עוד כתב שם: על הפסוק "תמים היה בדורותיו" וזה לשונו: או יאמר תמים היה בדורותיו, שהתמימות שלו היה מן בדורותיו שהי' רואה איך בני דורו רודפין אחר תאוות הגופניות וילכו אחר ההבל. ולמד מזה נח קל וחומר איך צריך לרדוף ולהשיג תכלית השלימות.

גודל זכות מזכה את הרבים ומורה דרך לעם ה'

גודל זכות מזכה את הרבים אין די מה שנאמר בה בכל ספרי קודש, ונביא דברי הספר הקדוש חובות הלבבות שער אהבת ה' פרק ו' וזה לשון קדשו: וראוי לך אחי לדעת, כי זכיות המאמין, אפילו אם יהיה מגיע את התכלית הרחוקה בתקון נפשו לאלקים יתברך, ואילו היה קרוב למלאכים במדותם הטובות ומנהגייהם המשובחים והשתדלותם בעבודת הבורא ואהבתם הזכה בו, אינם כזכיות מי שמורה בני אדם אל הדרך הטובה כו', שזכויותיו נכפלות בעבור זכיותם בכל הימים ובכל הזמנים כו', עיין שם באורך.

וזה לשון הזוהר הקדוש פ' לך (דף ע"ט ע"ב) דכל מאן דמזכה לאחרא ההוא זכותא תליא ביה ולא אעדי מיניה כו' עיין

שכר - עקב - פרק מ"ו **ועונש** קלט

ובספר שמועות ישראל פרשת בראשית (אות י') כתב: שמעתי ממורי שהראו לו (נדפס בספר "אבן ישראל" הערה אות ט"ל) כשהוליכו תחת עץ הדעת טוב ורע היו עמו אנשים הרבה מישראל, ואחר כך שהעבירו אותו תחת עץ החיים היו מועטין, ואחר כך שהכניסו אותו בגן עדן הפנימי נתמעט עוד עד שנשארו מעט מזעיר ודברי פי חכם חן.

ובספר "אבן ישראל" בהערה שם כתוב: על, **שהראו לו כשהוליכו** וכו' והענין הוא כמו שכתב בספר בן פורת יוסף שם בהמשך הענין וזה לשונו: שמעתי מהרב המוכיח מורנו הרב יהודה ליב (פיסטנר) שיש ע' אומות, ויש אומה הישראלית מועטין הקרובין לאחדות השם יתברך, ובתוך אומה ישראלית יש רבים העושין מצות להתפאר להיות אנשי שם וכן בתורה להתגדל, ובני עליה הם מועטין וכל היותר קרובים לאחדות השם יתברך הם יותר מועטין וכו' ודברי פי חכם חן עד כאן לשון ספר בן פורת יוסף שם.

ולפי זה יובן קצת דברי רבינו הבעל שם טוב הקדוש זכותו יגן עלינו מה שכתב שהראו לו כשהוליכו תחת עץ הדעת וכו' תחת עץ החיים וכו' בגן עדן וכו', והוא על זה הדרך.

עץ הדעת טוב ורע, יש בו תערובות טוב ורע, ולכן ראה שם אנשים הרבה מישראל, שהם אנשים שיש בהם טוב שעושין מצות ולומדים תורה, ויש בהם רע שמכונים בהם מחשבות רעות דהיינו להתפאר ולהתגדל.

ועץ החיים הוא כולו טוב, ולכן ראה שם אנשים מועטין, שהם אנשים שיש בהם רק טוב שעוסקין בתורה ומצות לשמו יתברך בלבד בלי שום פניות שהם בני עליה ממש.

ומה שאמר שהכניסו אותו בגן עדן הפנימי וכו', יש לומר שהכוונה היא על אותם הצדיקים הגדולים שנשמותיהם עולות בלילה למעלה בסוד מיין נוקבין ומעוררות למעלה

קמ שכר עקב - פרק מ"ו ועונש

הזוג, והקדוש ברוך הוא נכנס בגן עדן (בחצות לילה הראשונה) ומשתעשע שם עם נשמותיהן.

עין בדברי האר"י זכרונו לברכה בשער הכונות (בדרוש ד' מדרושי הלילה דף נג ט"ד) (ומה שאמר בגן עדן הפנימי יש לומר כי הנה גם עץ הדעת ועץ החיים הם בגן עדן התחתון כמו שאמר הכתוב בבראשית ב' ט', לזה אמר שהכניסו אותו בגן עדן הפנימי רוצה לומר בגן עדן העליון).

זהו מה שאמר שם ראה שנתמעטו עוד עד שנשארו מעט מזעיר, כי אותם הצדיקים הגדולים שהם קרובים ביותר לאחדות השם יתברך הם מועטין ביותר.

סדר התוכחה בלימוד עניני שפר ועונש להשיב הרבים מעון - ועד כמה?

מעיקרי התשובה להשיב רבים מעון אם לא יוכיחו יענש על חטאיו

בשערי תשובה לרבינו יונה שער הראשון וז"ל: העיקר הכי להשיב רבים מעון כאשר תשיג ידו. שנאמר (יחזקאל יח) שובו והשיבו מכל פשעיכם. למדנו כי זה מעיקרי התשובה. ונאמר (ויקרא יט) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. למדנו כי אם לא יוכיחו יענש על חטאיו. ודוד המע"ה אמר במזמור התשובה (תהלים נא) אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו.

על כמה מצוות עשה קלות וחמורות ועל כמה מצוות לא תעשה עובר מי שאינו מוכיח. ואיך יענש עונשים חמורים מפני שלא מיחה דהוי כמו שהוא חטא ועבר על העוונות.

ועתה נדבר בענין עונש ביטול מצות עשה. אמרו רז"ל אם הזהירו את האיש לעשות סוכה או לולב ואינו עושה מכין כו' ואמרו כי האנשים אשר לא הניחו על ראשם תפילין מעולם הם הנקראים פושעי ישראל בגופן. ועונשם חמור מן העובר פעם אחת על חייבי כריתות. ואמרו כל שעונותיו מרובין מזכיותיו ובכללן עון פושעי ישראל בגופן כגון שלא הניח תפילין מעולם או עוברי עבירה כגון עריות. ליום הדין יורדין לגיהנם ונדונין שם יב"ח. לאחר י"ב חודש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים שנאמר (מלאכי ג) ועסותם רשעים כי יהיו אפר וגוי. ואמרו מי שמקל (בעיניו) [בענין] מ"ע כמו המבזה חולו של מועד שיש בו מצות עשה שנאמר (שמות כג) "את חג המצות תשמור". אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא. ויש על כל מצות עשה אזהרת לאו כוללת שנאמר, (דברים יג) לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו :

הוכח תוכיח הוא גם עשה כמו כל שאר העשין שמי שאינו מקיימן הוא מן הרשעים

וקיום מצות עשה נקראת יראת שמים כמו הזהירות במצות לא תעשה. שנאמר (ויקרא יט) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלוקיך אני ה'. ונאמר (תהלים לד) יראת ה' אלמדכם. ונאמר אחריו סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו. למדנו מזה כי מי שאינו עוסק בעשיית הטוב ובקשת שלום הפר יראת שמים. והוא מן הרשעים. כי לא ירא אלוקים שנאמר (קהלת ח) וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני אלוקים :

מצות עשה של הוכח תוכיח הוא מן החמורות ואדם חייב לשקוד בעמל נפשו על תקנת חבירו

ויש במצות עשה מן החמורות שאין המון העם נזהרים בהם

כגון הזכרת שם שמים לבטלה שנאמר (דברים י) את ה' אלהיך תירא וארז"ל הוזהרנו בזה שלא להזכיר שם שמים לבטלה. וכן ג"כ שהיא מ"ע שנאמר (שמות יח) והודעת להם את הדרך ילכו בה זו גמילות חסדים. ואמרו גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה שהצדקה לעניים וגמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים. על כן אמרו על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. והנה הצדקה בממונו וגמילות חסדים בין בגופו בין בממונו. כי חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חבריו אם דל ואם עשיר. וזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם שנאמר (מ"כה ו) הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד.

כל העדה יענשו אם לא יוכיחוהו בשבט מוסרם

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (ויקרא יט) הוזהרנו בזה שלא נשא חטא בחטא חברינו בהמנענו מהוכיח אותם. ואם איש אחד יחטא בהגלות נגלות חטאו, כל העדה יענשו עליו אם לא יוכיחוהו בשבט מוסרם. וכן כתוב (יהושע כב) הלא עכן בן זרח מעל מעל בחרם ועל כל ישראל היה קצף והוא איש אחד לא גוע בעונו. ונאמר (דברים כט) והנגלות לנו ולבנינו עד עולם. ואפילו אומות העולם אמרו (י"נה א) ונדעה בשל מי הרעה הזאת, אף כי ישראל שהם ערבים זה בזה:

מן החיוב להעמיד אנשים נאמנים

אנשי חיל להשגיח ולהוכיח

ולהנצל מן העונש הזה, נכון הדבר לבחור אנשי אמת ולחזות מכל העם אנשי חיל, לתתם ראשי השגחה על כל שוק ומגרש משכנותם. להשגיח על שכניהם ולהוכיחם על כל דבר פשע ולבער הרע:

מי שאינו מוכיח עובר גם על עשה של ובערת הרע מקרבך

החלק הו' מי שיש בידו למחות ואינו מוחה ואין בפיו תוכחות. ועל מעשה החטאים לא ילטוש עין ולא ישגיח. ולא יהיה להם לאיש מוכיח. והנה נצטוינו לבער הרע מקרב עמנו. שנאמר (דברים יג) ובערת הרע מקרבך. ואמרו רבותינו כל מי שיש בידו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה נתפש על אנשי ביתו. יש בידו למחות באנשי עירו ואינו מוחה נתפש על אנשי עירו. יש בידו למחות בכל העולם ואינו מוחה נתפש על כל העולם. ונאמר (ויקרא כו) וכשלו איש באחיו ודרשו בו ז"ל איש בעון אחיו. ואמרו כל ישראל ערבים זה לזה:

גם כשלא יודעים אם יקבלו תוכחה יש חיוב לנסות להוכיח כי גם אז עווננו ישא ובעיקר הצדיקים שבידם למחות

החלק הז' הרואה את אנשי מקומו עם קשה עורף. ואומר בלבו אולי לא יקשיבו אם אדבר להם נכוחות. ופי אמלא תוכחות. על כן יחשוך פיו. והנה עונו ישא. כי לא נסה. להוכיח ולהזהיר. [אולי] אם רוחם העיר. יעורו משנת אולתם. ולא תלין אתם משוגתם. ואמרו רז"ל בענין מה שכתוב (יחזקאל ט) והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים וגו'. אמרה מדת הדין רבונו של עולם, אם לפניך גלוי, הם לא ידעו אם ישמעו העם לקולם ואם יחדלו. וצוה השם יתברך אחרי כן (שם) וממקדשי תחלו. והם הצדיקים המקודשים, כי נענשו על דבר שלא מיחו. ונאמר (ויקרא יט) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. ואם הדבר גלוי לכל וידוע ונבחן ונחקר, כי החוטא שונא מוסר ולא ישמע לקול מוריו, ולמלמדיו לא יטה אזנו. על זה נאמר (משלי ט) אל תוכח לץ פן ישנאך. ואמרו כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. ואמרו מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין:

**אם הוכיחו בסתר ולא קיבל -
מותר לביישו ולהלבין פניו ברבים עד שיקבל**

אם תוכיח את חברך אל תוכיחנו ויתבייש. אבל תוכיחנו בסתר ואפי' מאה פעמים. אל תלבין פני חבריך ברבים. כי המלבין פני חברו דם יחשב לו דם שפך. תדע דאזיל סומקא ואתי חיורא. ואין לו חלק לעולם הבא. ונוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. אך אם הוכח הוכחת אדם בסתר כמה פעמים ולא קבל. מותר לביישו ולהלבין פניו עד שיקבל. וכל שיש בידו להוכיח [האדם העובר עבירה] ואינו מוכיח (אדם עובר) העבירה בראשו, ואם הוכיח אז נפשו הציל.

גודל השכר של השומר שבת - והעונש של המחלל שבת

אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו וכו' אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין. (שבת קי"ח ע"ב)

בספר נזר ישראל על הלכות שבת מביא בהקדמתו דברי היערות דבש, שמביא מאמרם הנ"ל וממשיך וזל"ק:

בעונותינו הרבים אשר מכובד הגלות ותלאות הזמן נתמעטו הלבבות ואי אפשר לכל איש ואיש ללמוד בשולחן ערוך הלכות שבת לידע כל דין ודין על בורי', מי שלא למד הלכות שבת על בורי' פעמים ושלוש לא יוכל להמלט שלא יארע לו חילול שבת הן דאורייתא הן דרבנן וענין

שבת הוא מאוד לנו למחסה בגלות וכו', וע"כ ילמוד בש"ע בתמידות ואצל רב שיברר לו הכל ויחזור עליו תמיד חזור חזור שיהי' שגור בפיו אשרי אנוש יעשה זאת כי שכרו הרבה.

עיין בקיצור של"ה שכתב וזה לשונו: **מחויב כל אדם ללמוד בפוסקים הראשונים כל דיני שבת כי רבים הם עד מאוד והלומדים דברי תורה לבעלי בתים חיוב מוטל עליהם ללמוד להם כל דיני שבת** כדי שידעו להזהר לשמור ולעשות ולקיים כי יש כמה דברים שאינם יודעים להזהר מזה עכ"ל.

לכן כל בעל הבית שיש בו יראת שמים ישתדל ללמוד הלכות שיהי' רגיל בו ואז טוב לו בעולם הזה ובעולם הבא.

ראיתי גודל המכשולות אצל המון עם שאינם יודעים להזהר בדיני שבת ונכשלים בהרבה איסורים, אשר לדעתם אינו איסור כלל והוא איסור דאורייתא, לכן כתבנו כמה ענינים נחוצים לזכות את הרבים ויהי' לתועלת גדול לתופסי התורה והיראים כמו שיראה הקורא בו.

ואפתח פתחא לנפשאי במעלת וחשיבות עצם קדושת השבת, אשר חכמינו ז"ל הפליגו בגודל סגולתו, עד שכל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין, **שהשבת הוא המשפיע כל הטובות והברכות של ימי החול הבאים אחרי'.**

יש להבין במה גדול כוח השבת שעל ידו מתעוררים כל ברכאן דלעילא ותתא. בשבת י"ב ע"א אמרו, ת"ר הנכנס לבקר את החולה אומר שבת הוא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא, רבי מאיר אומר יכולה היא שתרחס. ויש להבין כיון דאין זועקין בשבת, במה איפוא רפואתו קרובה לבוא. וגם מה הוסיף עלה רבי מאיר יכולה היא שתרחס.

וכתבו הספרים שנראה לומר בביאור הדבר בהקדם שנפרש שילוב סיום התורה לתחלתה, וגם מה שמסיימת

באות ל' ומתחלת באות ב', אותיות ל"ב. באור תורה להמגיד ממעזריטש ז"יע מפרש הא דכתיב (שמואל א' א) וחנה מדברת על לבה, היינו דהיא רצתה לעשות דבר שלא על פי הטבע, ולא רצתה להתפלל בדיבור, כי בדבר ה' שמים נעשו והם העולמות התחתונים, וכשרוצים לעשות דבר שכנגד העולמות צריך לעשות הדבר במחשבה, כי שם הכל אחדות, מי שאמר לשמן וידליק הוא יאמר לחומץ וידליק, ולפיקך וקולה לא ישמע רק שפתי נעות, שרצתה להביא זאת לעולם הזה, ושפתיים נקרא מדריגה התחתונה של ה' מוצאות הפה עכ"ל. מבואר שכשרוצים לעורר ישועה שלא כדרך הטבע, אין נכון להוציא בקשתו בפה, כי על ידי תפלה בדיבור יכולים לגרום ישועה רק בדרך הטבע, כי טבעיות העולם נתהווה על ידי דיבור, אך להתפלל במחשבה בתוך לבו ע"ש.

לכן אנו מוצאים גבי משה רעיא מהימנא בפרשת בשלת, שבשעה שישראל חנו על הים, והיו בצרה כמעט ללא מוצא בדרך הטבע, אמר לו הקב"ה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו, דכיון דבדרך הטבע לא ה"י אז מקום ישועה לישראל, רק הוצרך לשנות הטבע, דהיינו קריעת ים סוף, על כן אין להתפלל בצעקה, וצריך להיות רק שפתי נעות וקולה לא ישמע וכנ"ל. (ועיי' תולדות יעקב יוסף פ' חיי שרה)

וכן כל הניסים והנפלאות שעשה משה רבינו, לא הוציא תפלתו מכח אל הפועל בדיבור, רק התפלל בלבו וקולו לא ישמע, ולכן ה"י בידו לשדד מערכת השמים שלא כדרך הטבע.

ובצוואת הריב"ש די"ג ע"א, כתר שם טוב (דף כ"ב ע"ב), וזה לשונו: פעמים יש לעבוד להשם יתברך בנשמה לבד, **דהיינו במחשבה**, והגוף יה"י עומד במקומו, כדי שלא יחלה כשישתמש בו הרבה, ולפעמים יכול אדם לומר התפלה באהבה ויראה והתלהבות גדול בלי שום תנועה, ויה"י נראה לאדם אחר שהוא אומר אותן דברים בלי שום דבקות, וזהו

יכול האדם לעשות כשהוא דבוק מאוד להשם יתברך אז יכול לעבוד אותו בנשמה לבד באהבה רבה וגדולה, וזה העבודה הוא יותר טובה והולכת במהירות יותר ובדביקות יותר להשם יתברך, מהתפלה שנראה בחוץ על האברים **ואין להקליפה אחיזה בזו התפלה שכולו הוא בפנימיות.**

וזהו שאמר ולכל האותות והמופתים וכ"ו ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל, ה"י הכל על ידי ל"ב, שתפלתו היתה רק במחשבה, וכמו שכתוב וחנה מדברת על לבה, ולא הוציא תפלתו בפה, על ידי זה עלה בידו לפעול ישועות גם שלא כדרך הטבע.

אמנם באמת מדוע נצרך לצורך נסים דוקא תפלה בלב, והוא, משום שבראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, דבריאית העולם ה"י בדיבור, דבעשרה מאמרות נברא העולם, ובראשית נמי מאמר הוא (ר"ה ל"ב. וע"י ערבי נחל בראשית דרוש א' ודרוש ג' שמציין לע"י בפרדס שע"ב פ"ג שמאמר זה הוא סוד המחשבה עיי"ש), ולכן אין ביכולת תפלה בדיבור לשנות הטבע, ולכן הוצרך לעשות הדבר במחשבה.

ומעתה מובן מדוע בשבת רפואה קרובה לבא, כיון דאי אפשר להתפלל על החולה בדיבור, דאין זועקין בשבת, אם כן הרי תפלתו על רפואת החולה הוא רק במחשבה, ולכן ישועתו קרובה יותר. וזהו שאמרו, שבת הוא מלזעוק, דאין זועקין בפה על רפואת החולה, ולכן ישועה קרובה לבא כנ"ל.

ורבי מאיר הוסיף, יכולה היא שתרחס, הרי"ף מפרש **דיכולה היא שבת שבזכותה תרחס.** הנראה לבאר בהקדם המובא בטור (סימן רפ"א) הא דתיקנו לומר בתפלת שחרית דשבת, ישמח משה במתנת חלקו, כשהיו אבותינו במצרים וראה משה כובד השיעבוד שהכבידו עליהם, ביקש מפרעה

קמח שכר עקב - פרק מ"ו ועונש

שיתן להם יום אחד בשבוע שינוחו בו, ונתנו לו ובחר ביום השביעי, וכאשר נצטוו על יום השבת שמח משה שבחר בו, וזהו ישמח משה במתנת חלקו ע"כ. (ועיי"ע בסידור האריז"ל על ישמח משה במתנת חלקו, ועי' כתר שם טוב ח"ב צ"ו ע"א).

יש לפרש על פי המובא בספרים הקדושים **זכוונה עמוקה** **הי' בזה שבחר משה רבינו לבני ישראל בשמירת השבת** **עוד קודם צאתם ממצרים**, על פי המובא בישמח משה פרשת אחרי (ד"ה עוד ביאור) לבאר מאמרם ז"ל (ברכות י'). אהא דחזקי שאמר לו ישעי' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיי וגו', אמר לי מאי כולי האי, אמר לו משום דלא עסקת בפרי' ורבי'. הכוונה שבתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם בדין וראה שאין העולם מתקיים עמד ושיתף עמו מדת הרחמים, נמצא דהתנהגות מדת הרחמים אינה רק משום קיום העולם, ומי שאינו עוסק במצוה זו הרי אינו חושש לקיום העולם, דלא תוהו בראה וכו', נמצא נשאר עומד על תחלת המחשבה ע"ש, מבואר מדבריו דמי שעוסק בקיום העולם זוכה שהקב"ה ידונו במדת הרחמים.

באור החיים הקדוש פרשת בראשית (על הפסוק כי בו שבת) דמה שאמר הכתוב, בעשרת הדברות, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, כי בשעת הבריאה לא ברא ה' כח בעולם זולת לעמוד ששת ימים, לטעם הנודע לו וגם ידוע ליודעי ח"ן ונתחכם ה' וברא יום אחד הוא ידוע לה', ובו ביום חוזר ה' ומשפיע נפש לעולם שיעור המקיים עוד ששת ימים, וזולת זה היום ה' העולם חרב בגמר ששת ימים וחוזר לתוהו ובוהו, ובאמצעות שבת העולם העומד וכו'.

(ועיי"ע באר מים חיים פ' בראשית בד"ה נודע, ועיי"ע ערבי נחל בראשית דרוש ה').

הידוע שמיום ברוא אלקים אדם, לא חסר מעולם דבר המעמיד, צדיק יסוד עולם שהוא שומר שבת, כי אדם שומר שבת הי', ואחריו קם שת בנו כי הוא הי' צדיק גמור,